

Το ΔΣ του Συλλόγου εύχεται στα μέλη και σε όλους τους Χωριανούς και Φίλους: «Χρόνια Πολλά» και «Ευτυχισμένος ο καινούργιος χρόνος 2000»

και επί γης ειρήνη, εν ανθρώποις ευδοκία

Χριστούγεννα 1999

Καλήν εσπέραν Άρχοντες, κι αν είναι ορισμός σας Χριστού τη Θεία Γέννηση να πω στ' αρχοντικό σας. Χριστός γεννάται σήμερα εν Βηθλέμ τη πόλει, οι ουρανοί αγάλλονται, χαίρει η κτίσις όλη.

Κερά καμαροτράχηλη και φεγγαρομαγούλα από τον έχεις τον υγιό το μοσχοκανακάρι. Λούγεις τον και χτενίζεις τον και στο σκολειό τον πέμπεις κι ο δάσκαλος τον ήδειρε μ' ένα χρυσό βεργάλι και η κερά δασκάλισσα με το μαργαριτάρι.

Είπαμε δα για την κερά, ας πούμε για τη Βάγια. Άψε Βαγίτσα το κερί, άψε και το διπλέρι, και κάτσε και ντουχιούντισε είντα θα μας-ε-φέρεις Απάκι γή λουκάνικο, γή από πλευράς κομμάτι κι από τον πόρο του βουτσού να πιούμε μια γεμάτη. κι από τη μαύρην όρνιθα κιανένα αυγουλάκι κι άν το 'καμε κι η γαλανή ας είναι ζευγαράκι κι από το πιθαράκι σας κι-α-μιαολιά λαδάκι κι αν είναι κι ακροπλιάτερο βαστούμε και τ' ασκάκι.

Φέρε πανιέρι κάστανα, πανιέρι λεπτοκάργνα και φέρε και γλυκό κρασί να πιούν τα παλληκάργια κι αν είναι με το θέλημα άσπρη μου περιστέρα ανοίξετε την πόρτα σας να πούμε "καλησπέρα!"

και του χρόνου

Αρχιχρονιά 2000

Ταχιά-ταχιά 'ν' αρχιμενιά, ταχιά 'ν' αρχή του χρόνου ταχιά 'ναι που προπάτηξε ο Κύριος στον κόσμο και βγήκεν και χαιρέτηξε όλους τσοι ζευγολάτες Κι ο πρώτος που του πάντηξε ήτον ο Άη Βασίλης.

-Πολλά τα έτη, Βασιλιό, καλό ζευγάριν έχεις
-Καλό το λες, Αφέντη μου, καλό κι ευλοημένο η Χάρη σου το βλόησε με το δεξί τ'ζή χέρι με το δεξί με το ζερβό με το μαλαματένιο.

-Πέ μου να ζήσεις Βασιλιό, πόσα μουζούρια σπέρνεις;
-Σπέρνω κριθάρι δώδεκα, σταράκι δεκαπέντε, ταγή και ρόβι δεκοχτώ, κι από νωρίς στο στάβλο.

και του χρόνου !

Τα νέα του Συλλόγου

Η Αίθουσα του Συλλόγου Λειτουργεί

Η Αίθουσα του Δημοτικού Σχολείου ανακαινίστηκε το 1996 – 1999 με τη φροντίδα του Συλλόγου, της Ενορίας και της Κοινότητας του χωριού μας. Σήμερα λειτουργεί και σαν Αίθουσα του Συλλόγου και διαθέτει :

Τραπεζοκαθίσματα

- Τραπεζία: 12
- Καρέκλες: 80
- Καρέκλες για υπαίθρια χρήση: 200

Βοηθητικούς χώρους

- Κουζίνα
- WC

Συστήματα Ήχου και Εικόνας

- Τηλεόραση 29 ιντσών
- Ραδιοεπισχυτή
- DVD (παίζει μουσικά CD και τα νέα CD με βιντεοταινίες)
- Ηχεία (6 ηχεία: δεξί, αριστερό, κεντρικό, subwoofer, περιφερειακό – surround – δεξί και αριστερό, αποτελούν εξοπλισμό για Home Cinema)

Επιτραπέζια παιχνίδια

- Τάβλι, Τράπουλες, σκάκι, τζένκα, μονόπωλη, κλπ

Μπάλλες Μπάσκετ και ποδοσφαίρου

Περιοδικά και Εφημερίδες της Κυριακής
Τηλέφωνο, αριθμός (081) 771715

Στόχος μας είναι να λειτουργεί η αίθουσα αν είναι δυνατόν σε καθημερινή βάση και όσες ώρες είναι εφικτό να μένει ανοικτή, καλύπτοντας έτσι τις ανάγκες επικοινωνίας, ψυχαγωγίας και μόρφωσης των Γαλιφιανών είτε βρίσκονται εκεί μόνιμα ή περιστασιακά. Θέλουμε ακόμα η αίθουσα να λειτουργεί σαν κίνητρο για του νέους να επισκέπτονται το χωριό και να περνούν τις ώρες τους δημιουργικά και ευχάριστα.

Οποιοσδήποτε μπορεί να κάνει χρήση της αίθουσας σε κάθε θρησκευτική, κοινωνική και πολιτιστική εκδήλωση

Πρωτοχρονιάτικη Εορτή

Την Αρχιχρονιά του 2000 ο σύλλογος μας έκοψε τη Βασιλόπιτα στην αίθουσα του σχολείου –και του Συλλόγου- όπου βρεθήκαμε πάρα πολλοί χωριανοί. Ο σύλλογος επρόσφερε μελομακάρονα και κουραμπιέδες, ξηρούς καρπούς, καφέ και αναψυκτικά. Ο Άη Βασίλης ήρθε κι εμοίρασε δώρα στα παιδιά, προσφορά του συλλόγου.

Την εορτή αυτή ετίμησαν ο εφημέριός μας π. Ευγένιος και πολλοί δημοτικοί σύμβουλοι.

Επίσης παρουσιάστηκε το ημερολόγιο του 2000 που έχει εκδόσει ο Σύλλογος και που έκαμε μεγάλη εντύπωση με την αναμνηστική σχολική φωτογραφία του 1952 που προβάλλει.

Μετά την εορτή στο σχολείο μεγάλη ομάδα νέων είπεν τα κάλαντα σε όλα τα σπίτια του χωριού με τη συνοδεία του Μανώλη Κ. Κτενιαδάκη (ή Γελεκάκη) με τη μαντόλα.

Μελλοντικά Σχέδια του Συλλόγου

1) Οργάνωση και λειτουργία Ομάδων με Κοινά Ενδιαφέροντα, όπως ομάδες Φωτογραφίας, Μουσικής, video, Μπάσκετ, Σκάκι, ring-ronq, ορειβασίας.

2) Το Φεβρουάριο θα λειτουργήσει έκθεση βιβλίου στην αίθουσα του σχολείου από **6/2 έως 5/3** με σκοπό να φέρει τα μέλη του σε επαφή με το μαγικό κόσμο του βιβλίου και για τον εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης του συλλόγου. **Τα εγκαίνια της έκθεσης θα γίνουν την Κυριακή 13/2/2000.**

Ⓜ 3) Προγραμματίζεται καρναβάλι την πρώτη Αποκρά, Κυριακή 5 του Μάρτη 2000. Προσκαλούνται όλοι να συμμετέχουν ντυμένοι με κέφι μασκαράδες. Ⓜ

4) Σύντομα θα οργανωθεί επιμορφωτική εκδρομή για να επισκεφτούμε με ξενάγηση τα μουσεία αρχαιολογικό, ιστορικό, εθνικής αντίστασης, φυσικής ιστορίας και τα ανάκτορα της Κνωσού.

5) Περπάτημα σε όλες τις τοποθεσίες και στα βουνά του χωριού μας για αναγνώριση, ενημέρωση και ευχαρίστηση.

6) Εκπόνηση και σταδιακή υλοποίηση μελέτης για τον Σχολικό Κήπο που θα περιλαμβάνει:

- Περίφραξη με πέτρα ή ξύλο
- Φύτεμα δένδρων, λουλουδιών, γρασίδι
- Παιδική χαρά (κούνιες τραμπάλες κ.λ.π.)
- Πέργκολες και σημεία για σκιά
- Τραπεζία-Παγκάκια
- Ηλεκτροδότηση – Υδροδότηση
- Σιντριβάνι, βρύσες παραδοσιακές, φούρνος, ψησταριές
- Γήπεδο τένις ή μίνι ποδοσφαίρου
- Διευθέτηση χώρου για καλοκαιρινές εκδηλώσεις

Το Ημερολόγιο του Συλλόγου για το 2000

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ *Γαλιφας Πεδιάδος*

Μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Γαλιφας και Χριστού Πεδιάδος σε σχολική εκδήλωση το έτος 1952

Χρόνια Πολλά 2000

Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος
ΚΑΤ ΠΠΠ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	ΚΑΤ ΠΠΠ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29	ΚΑΤ ΠΠΠ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	ΚΑΤ ΠΠΠ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	ΚΑΤ ΠΠΠ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	ΚΑΤ Π 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31
Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοβέμβριος	Δεκέμβριος
ΚΑΤ ΠΠΠ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	ΚΑΤ ΠΠΠ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	ΚΑΤ ΠΠΠ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	ΚΑΤ ΠΠΠ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	ΚΑΤ ΠΠΠ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	ΚΑΤ Π Π 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31

Ανασύνθεση του ΔΣ του Συλλόγου μετά την Απώλεια του Προέδρου του Διονύση Ρουσάκη

Πρόεδρος: Παπαδάκη Μανιουδάκη Μαρία
Διεύθυνση: Κων/νου Κυπραίου 4 τηλ. **245539**
Επάγγελμα: Ιδιωτικός Υπάλληλος.

Αντιπρόεδρος: Πλουμή Ευαγγελία.
Διεύθυνση: Στεργίου Σπανάκη 10 τηλ. **343804**
Επάγγελμα: Δημόσιος Υπάλληλος.

Γραμματέας: Ψοφογιαννάκη Λουράκη Μαρία
Διεύθυνση: Εμμ. Τζάνε 6 τηλ. **330046**
Επάγγελμα: Ιδιωτικός Υπάλληλος.

Ταμίας: Ματθαϊάκης Κων/νος.
Διεύθυνση: Σταμ. Σαρμά 1 τηλ. **771762**
Επάγγελμα: Τοποθετήσεις Δαπέδων.

Επόπτης Κτιρίου: Παπαδάκης Αλέξανδρος
Διεύθυνση: Μαλικούτη 1 τηλ. **225840**
Επάγγελμα: Ιδιωτικός Υπάλληλος.

Γιατί εορτές ;

Από το μήνυμα του Παναγιωτάτου Οικουμενικού Πατριάρχου κκ Βαρθολομαίου για τα Χριστούγεννα 1999

«Η Ορθόδοξος Εκκλησία γνωρίζει, ότι ο αγών του κάθε πιστού να επενδυθή τον Χριστόν εκτυλίσσεται εν χρόνω εντός του κόσμου και προϋποθέτει όχι μόνον την αγάπην προς τον Θεόν, αλλά και την αγάπην προς τον πλησίον, η οποία εκδηλούται εις την προθυμίαν μας να άρωμεν ημείς τα βάρη του αδελφού, ωσάν να ήσαν ιδικά μας βάρη (Ματθ. 25, 34, 46, Ιακ. 2, 14, 20). Και δια τούτο, η Ορθόδοξος Εκκλησία καλεί τους πιστούς Της εις ένα αδιάκοπον αγώνα να μιμηθούν κατά δύναμιν τον Χριστόν, δια να δυνηθούν να ανυψωθούν και αναχθούν εις το θείον και άρρητον κάλλος των αρετών του Χριστού, χρησιμοποιούσα ως πλέον προς τούτο πρόσφορα και εύστοχα όπλα τον λόγον, την χάριν των μυστηρίων, την εικόνα, τα σύμβολα, και τας εορτάς.

Εν τω πνεύματι τούτω της ποιμαντικής αυτής μερίμνης η Αγία κοινή Μητηρ πάντων ημών Ορθόδοξος Εκκλησία δράττεται και της ευκαιρίας της συμπληρώσεως δυο χιλιάδων ετών από της κατά σάρκα Γεννήσεως του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, ίνα καλέση και πάλιν σήμερον τα πιστά μέλη της, ως καθ' εκάστην Κυριακήν, και εκάστην ημέραν, ώραν και στιγμήν, εις επίγνωσιν Χριστού, εις εγρήγορσιν, εις μετάνοιαν, εις προσευχήν, εις άσκησιν, εις νήψιν, νουθετούσα και προτρέπουσα άπαντας να διέρχονται την παρούσαν ζωήν, εξαγοραζόμενοι τον καιρόν, «ότι αι ημέραι πονηραί εισί» (Εβρ.5,16).»

Φύση και Περιβάλλον

Η Ελληνική Φύση

Η φύση έχει ποικίλες όψεις· όλες όμως συνοψίζονται σε δύο βασικούς τρόπους. Τη μια φορά η φύση στέκεται απέναντι στον άνθρωπο· του αντιστέκεται. Μερικές φορές μάλιστα είναι και εχθρική απέναντί του. Την άλλη φορά η φύση αγκαλιάζει τον άνθρωπο, σχεδόν γίνεται ένα μ' αυτόν. Είναι περισσότερο μέσα του και λιγότερο απέναντι του. Σε μια τέτοια περίπτωση ο άνθρωπος δε φοβάται τη φύση, δεν την αντιμετωπίζει σαν μια εχθρική δύναμη αλλά συναδελφώνεται και συνομιλεί μαζί της. Τότε είναι που η φύση αποτελεί μια όψη του ίδιου του ανθρώπου κι όχι το «έτερον» της ψυχής του.

Τέτοια μορφή, όπως αυτή που μόλις αναφέραμε, δηλαδή μια όψη του ίδιου του ανθρώπου, έχει η ελληνική φύση στα μέρη της τα πιο χαρακτηριστικά, ιδίως αυτά που την ξεχωρίζουν από κάθε άλλη φύση.

Μπαίνοντας μέσα μας η ελληνική φύση γίνεται στοιχείο του ψυχικού μας κόσμου. Γίνεται νόμος της ψυχής μας. Η ελληνική φύση είναι ελληνικός νόμος· ο θεμελιώδης νόμος της ελληνικής ψυχής. Από αυτήν πηγάζει η μοναδική αίσθηση του ελληνικού μέτρου, του βασικού νοήματος της ελληνικής ζωής.

Ο νόμος αυτός του μέτρου φέρνει όλα τα στοιχεία της ελληνικής φύσης στα μέτρα του ανθρώπου. Εδώ όλα γίνονται αντιληπτά με το μάτι, ελέγχονται. Ο νόμος του μέτρου ρίχνει στην ελληνική φύση άπλετο φως. Η ελληνική φύση είναι γεμάτη από φωτισμούς, οι οποίοι συνθέτουν την ομορφιά της.

Αυτό το φως και το μέτρο που χαρακτηρίζουν την ελληνική φύση, αναδείχτηκαν και στην τέχνη των Ελλήνων. Για να γίνει όμως πράξη αυτό χρειάστηκε να διαμορφωθεί μια σταθερή διαλεκτική σχέση ανάμεσα στον Έλληνα και στη φύση· μια σχέση που περιλαμβάνει και το στοιχείο της αντιπαράθεσης. Αυτό το στοιχείο της αντιπαράθεσης και της εσωτερικής αντιδιαστολής φανερώνεται πολύ χαρακτηριστικά στο λόγο του μεγάλου μας

ποιητή Κωστή Παλαμά:

*«Μα το γαλάζιο σου, ουρανέ μου, είναι βαθύ,
τόσο βαθύ που με το μαύρο γίνετ' ένα
κι αν η χαρά κάτω από σε αρμονία ξανθή,
μα η λύπη χαλκοπράσινη Ερινύα μ' εσένα,
τρίσβαθε αιθέρα. Στη νυχτιά που είναι γλαυκή
και η τραγωδία της ζωής πιο τραγική».*

(Δεκαπεντασύλλαβοι, αριθ. 57)

Πράγματι, η ελληνική φύση περικλείει και το στοιχείο της τραγικότητας. Η φωτεινότητά της έχει μια τραγικότητα, η οποία δίνει βάθος στο φως της και το αναδεικνύει.

Η ελληνική φύση μπορεί να έχει μια τραγική όψη αλλά δεν είναι απάνθρωπη. Η τραγικότητά της δεν είναι διόλου εχθρική, ταυτίζεται δε απόλυτα με την τραγικότητα της ζωής του ίδιου του ανθρώπου.

Η ποικιλία όψεων χαρακτηρίζει τη φύση της Ελλάδας. Κάθε πενήντα μίλια η Ελλάδα είναι ένας άλλος κόσμος. Άλλες γραμμές βουνών, άλλα χρώματα, άλλη σύσταση της γης, άλλη πανίδα, άλλη ψυχή. Κι ενώ αποτελείται από ένα πλήθος μικροκοσμών, είναι μια αδιαίρετη και ομοούσια ενότητα, ενιαία στην ποικιλία της. Η ελληνική φύση είναι και γη και θάλασσα, διότι είναι προπαντός αυτό που ενώνει τα δύο αυτά στοιχεία: ουρανός.

Τέτοια ελληνική φύση γέννησε τον ελληνικό κόσμο. Τέσσερις χιλιάδες χρόνια τώρα βγάζει ανθρώπους και καρπίζει. Έτσι, μέσα από την ενότητά της κοιταγμένη, δεν είναι μόνο μια μάνα· είναι και μια μεγάλη δασκάλα. Η ελληνική φύση διδάσκει αιώνες τώρα το γένος των ανθρώπων· όσοι την καταλάβανε, διδάχτηκαν από αυτήν. Διάβασαν σαν σ' ένα ανοιχτό βιβλίο τις πρώτες αρχές του αληθινού, του καλού και του ωραίου. Αυτές οι αρχές δημιούργησαν, ενέπνευσαν και στήριξαν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και παραμένουν ακλόνητες ως την εποχή μας, δείχνοντας παράλληλα το σωστό δρόμο προς τους αιώνες που έρχονται.

Γιώργος Μαρκόπουλος – Φιλολόγος.

Από την Παράδοσή μας

Οργανοπαίχτες και Τραγουδιστές στο Χωριό μας

Σ' αυτό το πρώτο φύλλο του περιοδικού του Πολιτιστικού Συλλόγου Γαλίφας νομίζω ότι είναι απαραίτητο να αναφερθούμε στους ανθρώπους που ασχολήθηκαν με την μουσική παράδοση του χωριού μας από την αρχή του 20^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα.

Κατά ομολογία των γεροντότερων του χωριού και ειδικά του Μανώλη Ματθαιάκη ή Μαθαιομανόλη οι πρώτοι μουσικοί ήταν :

- 1) Μανιουδάκης Νικόλαος ή Μανιουδοκοκόλης έπαιζε ασκομαντούρα.
- 2) Κτενιαδάκης Γιάννης ή Χτενιαδογιάννης (Γιάννης του Χτενιαδογιώργη) έπαιζε ασκομαντούρα.
- 3) Παιγνιωτάκης Στελιανός ή Παιγνιωτοστελιανός έπαιζε λύρα
- 4) Κορνιλάκης Γιάννης ή Χουρδογιάννης έπαιζε Μαντολίνο.
- 5) Κτενιαδάκης Μανώλης ή Σπαθάς έπαιζε μαντολίνο.

Για την ιστορία θα αναφερθούμε παρακάτω με τους νεώτερους μουσικούς που είτε είναι εν ζωή είτε όχι.

- 1) Κτενιαδάκης Φίλιππας, Βιολί.
- 2) Κτενιαδάκης Μανώλης ή Γελεκάκης, Μαντόλα.
- 3) Βασιλάκης Μανώλης ή Δασκαλομανώλης, Μαντολίνο.
- 4) Μανιουδάκης Κώστας του Μανιουδοκοκόλη, Μαντολίνο.
- 5) Παπαδάκης Γιάννης της Μαρινιάς, Μαντόλα.
- 6) Βιτσαξάκης Μανώλης του Γραμματικού, Λαούτο.
- 7) Κτενιαδάκης Δημήτρης του Φίλιππα, Λύρα.
- 8) Βασιλάκης Μιχάλης του Νικολάου, Λύρα.
- 9) Παπαδάκης Γεώργιος του Ιωάννου, Λαούτο, Μαντολίνο, Λύρα.
- 10) Χριστάκης Γεώργιος του Αϊτανιώτη, Λύρα.

Εκτός όμως τους μουσικούς του χωριού μας πολλοί ασχολήθηκαν με το τραγούδι και διακρίθηκαν στις καντάδες αλλά και στα γλέντια. Οι τραγουδιστάδες αυτοί που είτε είναι εν ζωή είτε όχι είναι

- 1) Δερμιτζάκης Δημήτριος ή Μαθιουδοδημήτρης 2) Κτενιαδάκη Μαρία του Ορνία 3) Ευαγγελία Κυρλάκη του Κριλογιάννη, 4) Μαρκόπουλος Μιχάλης ή Μά-

Τ' Αϊ Γιωργιού του Μεθυστή

Πέρδικα 'πα πέρδικα 'κει πέρδικα στο χαράκι
αφρουκαστήτε να σας πω τ' αγίου τραγουδάκι
τ' Αϊ Γιωργιού του Μεθυστή του Ψαροκαβαλάρη
οπού 'ναι στο σπαθί ζωστός και στο χρυσό κοντάρι.
Ποιος είδε κόρη ανύπαντρη και να φορει λουρίκια
και να ρωτάει τσοι βοσκούς που ζάλουν τα περδίκια;
-Θωρείς εκείνο το βουνό το πιο ψηλό απ' όλα
εκεί 'ποπίσω ζάλουνε περδίκια και λαγόδια.
Και 'κείνη η διαολόπιστη μακριά 'ναι κι α' γιαγειρω.
Και 'κείνη η διαολόπιστη κοντά 'ναι κι α' νιντιρω.
Παίζει του μαύρου τζης βιτσά στο κάμπο ξεπορίζει
και σκίστηγε η μπόλια τζη κ' εφάνη το βυζί τζη.
Κι είδε ν τη κι ο Σαρακηνός από 'να μίλι αλάργο.
Παίζει του μαύρου τζης βιτσά στον Αϊ Γιώργη φτάνει.
-Άγιε Γιώργη αφέντη μου, χώσε με το κοράσο
να φέρνω οκάδες το νερί και με τ' ασκί το λάδι
και με το πετροκόφινο τ' αρσενικό λιβάνι.
Και πιάνει τη και βάνει τη στο μάρμαρο αποκάτω.
Και φτάνει ο Σαρακηνός και κάνει το σταυρό ν του
-Άγιε Γιώργη, αφέντη μου δείξε μου το κοράσο
να φέρνω οκάδες το νερί και με τ' ασκί το λάδι
και με το πετροκόφινο το θυλικό λιβάνι.
Και με το στόμα ντου ήλεγε, δεν είδα εγώ κοράσο
και με τ' αμάτι ντου ήδειχνε στο μάρμαρο αποκάτω.
-Άγιε Γιώργη, αφέντη μου γλήγορα να χαλάσεις
να κάμεις κοίτες των οζώ σταλιχτρες τω ν προβάτω
κι απάνω στο χερουβικό τσι κοίτες τω ν κοράκω.

«Το τραγούδι αυτό έχει σωθεί από αφηγήσεις της Μαρίνας
Γεωργίου Παπαδάκη προς τα εγγόνια της»

Σταύρος Ι. Παπαδάκης

γκας, που ήτανε και ψάλτης, 5) Ουρανία Μανιουδάκη, 6) Αυγουστάκης Χαρίδημος, 7) Κτενιαδάκης Μανώλης του Τσέλιγκα, 8) Ματθαιάκης Μανώλης του Μαθιογιάννη, 9) Βιτσαξάκης Δημήτριος του Γραμματικού (ο οποίος είναι και ψάλτης) 10) Χριστάκης Κώστας του Αϊτανιώτη 11) Ματθαιάκης Μανώλης του Ράφτη 12) Κτενιαδάκη Γεωργία ή Γραμματικίνα.

Γεώργιος Ιωάν. Παπαδάκης
28-12-1999

Αγροτικά Θέματα

Τα Λιπάσματα και η Λίπανση της Ελιάς

Του Γεωργίου Γεωργουλάκη
Γεωπόνου στην Ένωση Α. Συνεταιρισμών Μυλοποτάμου

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ ΛΙΠΑΝΣΗ

ΛΙΠΑΝΣΗ: Είναι η χορήγηση από το έδαφος είτε από το υπέργειο μέρος των οργανικών ή ανόργανων λιπασμάτων στα φυτά, με σκοπό την άριστη θρέψη τους και την καλύτερη ποιοτική και ποσοτική παραγωγή προϊόντων.

Γνωριμία με τα Λιπάσματα:

Τα βασικά στοιχεία από άποψη ποσότητας της λίπανσης (“Μακροστοιχεία”) είναι το Άζωτο (N), ο Φώσφορος (P) και το Κάλι (K). Μια απλοϊκή προσέγγιση στην δουλειά που κάνει καθένα από τα τρία βασικά λιπαντικά στοιχεία στα Φυτά είναι:

Άζωτο: Ανάπτυξη υπέργειου μέρους (Φύλλα, βλαστοί κτλ.)

Φώσφορος: Ανάπτυξη υπόγειο μέρος (Ριζών)

Κάλι: Ανάπτυξη Καρπών

Εδώ να τονίσω πως η παραπάνω αναφορά αποτελεί υπεραπλούστευση της λειτουργίας των “βασικών” στοιχείων και γίνεται για να βοηθήσει στην κατανόηση της λογικής που διέπει την λίπανση και όχι για να δώσει λύσεις λίπανσης.

Στην πραγματικότητα σημαντικό ρόλο στη δράση των λιπασμάτων παίζουν τόσο η ποσότητα αυτών καθ’ αυτών των στοιχείων, όσο η αναλογία τους στο έδαφος, και η ύπαρξη σε μικρές ποσότητες των λεγόμενων ιχνοστοιχείων (π.χ. Σιδήρου, Μαγνησίου, Βορίου, Ασβεστίου κ.τ.λ.)

Επίσης η αλληλεπίδραση των στοιχείων μπορεί να δημιουργήσει απρόβλεπτες ανισορροπίες στην θρέψη των φυτών. Π.χ. Μεγάλες ποσότητες Καλίου που προστίθενται στο έδαφος μπορεί να δημιουργήσουν τροφopenία Μαγνησίου (ξήρανση κορυφής στο Αμπέλι) παρότι στο έδαφος δεν υπάρχει έλλειψη Mg.

Σχέσεις ανταγωνισμού ή θετικής αλληλεπίδρασης έχουμε μεταξύ των περισσότερων στοιχείων και γι’ αυτό στην λίπανση θα εξετάσουμε και την αναλογία N:P:K σε κάθε καλλιέργεια.

Είδη Λιπασμάτων:

Τα Λιπάσματα από άποψη περιεκτικότητας σε θρεπτικά στοιχεία μπορούμε να τα διακρίνουμε σε:

I/ Άζωτούχα: (Περιέχουν μόνο Άζωτο συμβολίζεται με “N”):

Ουρία (46-0-0),
Θεική Αμμωνία (21-0-0),
Νιτρική Αμμωνία (33,5-0-0),
Ασβεστόχα Νιτρική (26-0-0) κ.λ.π.

II/ Φωσφορούχα: (Περιέχουν μόνο Φώσφορο συμβολίζεται με “P”):

Απλά (0-20-0),
υπερφωσφορικό (0-48-0) κ.λ.π.

III/ Καλιούχα: (Περιέχουν μόνο Κάλι συμβολίζεται με “K”):

Θειικό Κάλι (0-0-50)

IV/ Σύνθετα: Περιέχουν περισσότερα λιπαντικά στοιχεία):

Φωσφορική Αμμωνία (16-20-0),
Νιτρικό Κάλι (13-0-46),
δεκαπεντάρι 15-15-15,
σύνθετο 11-15-15 κ.λ.π.

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και τα “Γερμανικά”, διάφορα επώνυμα λιπάσματα όπως Κομπλεζάλ, Χουμοζάλ, Μαγνηβόρ κ.λ.π. που περιέχουν εκτός από τα βασικά στοιχεία και ιχνοστοιχεία.

Τι περιέχει το κάθε λίπασμα και πόσο

Όλα τα λιπάσματα γράφουν 3 αριθμούς που με την ίδια σειρά πάντα μας πληροφορούν τι περιέχουν και πόσο. Η σειρά αυτή είναι

Άζωτο (N) - Φώσφορος (P) - Κάλι (K). π.χ.

“16-20-0” περιέχει 16% Άζωτο, 20% Φώσφορο και καθόλου (0) Κάλι (K)

“11-15-15” περιέχει 11% Άζωτο “N”, 15% Φώσφορο “P”, 15% Κάλι “K”. Έτσι 1 κιλό “11-15-15” δίδει 110 γραμμάρια Άζωτο “N”, 150 γραμμάρια Φώσφορο “P” και 150 γραμμάρια Κάλι “K”.

Εποχή εφαρμογής

Ο χρόνος εφαρμογής διαφέρει ανάλογα με τον τύπο του λιπάσματος (ενώ παίζει ρόλο και η καλλιέργεια όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω.

Αρχή Χειμώνα: Θεϊκό Κάλι, Απλό Φωσφορικό

Αρχές Γενάρη: 11-15-15, 15-15-15.

Τέλη Χειμώνα: Αζωτούχα λιπάσματα, Νιτρικό Κάλι

Ποιο τύπο και ποια ποσότητα λιπασμάτων θα βάλουμε;

Ο τύπος ή ο συνδυασμός των τύπων λιπάσματος που θα χρησιμοποιήσουμε εξαρτάται από την καλλιέργεια και τον τύπο του εδάφους.

Η ποσότητα: εξαρτάται από το έδαφος (γόνιμο, αμμώδες, αβαθές), το ύψος των βροχών στις ξηρικές καλλιέργειες και την υγεία μερικές φορές των δέντρων.

Μια θεωρητικά καλή λίπανση μπορεί να μην μας δώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα για πολλούς λόγους. Ας αναφέρουμε μερικούς:

1. Έλλειψη κάποιου ιχνοστοιχείου από το έδαφος (Βόριο από την ελιά, Μαγνήσιο ή σίδηρο από το αμπέλι κ.λ.π.)
2. Ύπαρξη προβλημάτων υγείας στη ρίζα ή στο υπέργειο μέρος των φυτών.
3. Χαμηλό ύψος βροχής σε μη ποτιστικές καλλιέργειες ή κακή κατανομή βροχών κατά τη διάρκεια του έτους.

Συμπερασματικά: Η επιλογή του κατάλληλου λιπάσματος, η χρησιμοποίηση αυτού στη σωστή ποσότητα και η κατάλληλη εποχή εφαρμογής του, είναι ένα σύνθετο πρόβλημα του οποίου η λύση απαιτεί ΓΝΩΣΗ-ΕΜΠΕΙΡΙΑ και ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟ. Πολλές πληροφορίες και δυνατότητες για σωστή λίπανση μπορεί να μας δώσει η ανάλυση του εδάφους, η οποία όταν συνδυαστεί με φυλλοδιαγνωστική μας δίνει την πλήρη εικόνα των αναγκών των φυτών. Συνίσταται τουλάχιστον ανάλυση του εδάφους μια και υπάρχουν αρκετά αξιόπιστα εργαστήρια και το κόστος της μεθόδου δεν είναι υψηλό.

Κάθε καλλιέργεια έχει διαφορετικές απαιτήσεις σε λιπαντικά στοιχεία. Αν κάποιος σας συστήσει τον ίδιο τύπο λιπάσματος και για τις ελιές και για τα ξυνόδεντρα και για το αμπέλι σας ή δεν γνωρίζει ή σας εξαπατά.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΛΙΠΑΣΜΑΤΩΝ

Τα στοιχεία που συνθέτουν την **αξία ενός λιπάσματος** είναι:

- α. Η ποσότητα των θρεπτικών στοιχείων που περιέχει
- β. Η μορφή στην οποία βρίσκονται τα στοιχεία (αφομοιωσιμότητα - διαλυτότητα)
- γ. Η ύπαρξη ή όχι ιχνοστοιχείων.

Φθινό λιπάσμα δεν είναι κατ' ανάγκη αυτό που πουλιέται φθηνότερα κατά σακί: Π.χ. η θειική Αμμωνία (21-0-0) αν και πωλείται 2.000 δρχ. το σακί, είναι ακριβότερη από την Νιτρική Αμμωνία (33,5-0-0) που πωλείται 2.550 δρχ. το σακί, γιατί η Νιτρική Αμμωνία περιέχει μιάμιση φορά περισσότερες μονάδες αζώτου ενώ είναι φθηνότερη από το 1,5 σακί Θειική Αμμωνία (1,5 χ 2.000=3.000 δρχ.).

Η τεχνολογία του λιπάσματος παίζει σημαντικό ρόλο για το πόσο τελικά απ' αυτό θα απορροφήσουν οι ρίζες των δέντρων μας και πόσο θα σχηματίσει δυσδιάλυτες ενώσεις στο έδαφος (αύξηση αλατότητας).

Έτσι περιεκτικότητα του λιπάσματος σε οργανική ουσία ή χουμικά οξέα βοηθάει το δέντρο να απορροφήσουν και αξιοποιήσουν μεγαλύτερες ποσότητες από το λίπασμα που τους διαθέτουμε.

Τέλος η ύπαρξη ιχνοστοιχείων βοηθάει στη συντήρηση των μικρών ποσοτήτων που υπάρχουν στο έδαφος και προλαμβάνει τροφопενία που όπως αναφέρεται παρακάτω μπορούν να μειώσουν σημαντικά την παραγωγή των δέντρων μας. Βέβαια το κόστος των ιχνοστοιχείων είναι πολύ μικρότερο από αυτό που χρεώνεται ο παραγωγός όταν αγοράζει ένα επώνυμο λίπασμα.

ΟΡΓΑΝΙΚΑ ΛΙΠΑΣΜΑΤΑ

ΚΟΠΡΙΑ-ΧΛΩΡΗ ΛΙΠΑΝΣΗ

Ό,τι προέρχεται από ζώα ή φυτά μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικότατο παράγοντα θρέψης των φυτών.

ΚΟΠΡΙΑ

Η κοπριά όπως πολλοί θα έχετε προσέξει, όταν προστίθεται στις καλλιέργειες δίνει ανάλογα ή και καλύτερα αποτελέσματα από τα χημικά λιπάσματα που συνήθως χρησιμοποιούνται στη λίπανση. Αυτό οφείλεται σε 2 λόγους.

- Η κοπριά περιέχει θρεπτικά στοιχεία (Αζωτο-Φώσφορο- Κάλι-Ασβέστιο κ.τ.λ.)

- Η κοπριά προσφέρει στο έδαφος μικροοργανισμούς και οργανική ουσία.

Οι ποσότητες των Στοιχείων που περιέχει η κοπριά εξαρτώνται από το ζώο που την παράγει (πρόβατο-κουνέλι- Όρνιθες κ.τ.λ.) καθώς και από τον τρόπο που τρέφονται (την τροφή) των ζώων.

Γενικά ένας τόνος κοπριάς από πρόβατα περιέχει περίπου 14,5 κιλά Κάλι.

Δηλαδή από ένα σακί της παραπάνω κοπριάς 50 κιλών δίδουμε στο δέντρο που λιπαίνουμε 725 γραμμάρια Άζωτο, 565 γραμμάρια Φώσφορο και 930 γραμμάρια Κάλι όσο περίπου θα δίδαμε με 6,5 κιλά 11-15-15.

Οι μικροοργανισμοί και η οργανική ουσία που προσθέτει στο έδαφος είναι εξίσου σημαντικοί παράγοντες θρέψης για τις καλλιέργειες:

A. Τα εδάφη βελτιώνουν την δομή τους (τα βαριά εδάφη γίνονται πιο ελαφριά κάτι που βοηθά την καλύτερη ανάπτυξη του ριζικού συστήματος και την κυκλοφορία αέρα, νερού και θρεπτικών στοιχείων. Τα αμμώδη εδάφη γίνονται πιο συνεκτικά μπορώντας να συγκρατήσουν μεγαλύτερες ποσότητες νερού και λιπάσματος για το καλοκαίρι πράγμα πολύ σημαντικό για τις ξηρικές καλλιέργειες.

B. Κάνει τα στοιχεία που βρίσκονται στο έδαφος πιο προσιτά στο φυτό αποδεσμεύοντας τα από δυσδιάλυτες ενώσεις που είχαν σχηματίσει (λειτουργία του Χούμου).

Συμπερασματικά θα έλεγα ότι στην κατεξοχήν κτηνοτροφική επαρχία μας που υπάρχει άφθονη κοπριά επιβάλλεται η χρήση κοπριάς - σε ετήσια βάση - στις καλλιέργειες μας σε ποσότητες περίπου 2-3 τόνων το στρέμμα για να αποφύγουμε την σκελέτωση των εδαφών μας.

ΧΛΩΡΗ ΛΙΠΑΝΣΗ: Μια άλλη πηγή οργανικής λίπανσης των εδαφών μας ανάλογων αποτελεσμάτων με την κοπριά. Οι φυτικοί ιστοί (φύλλα, βλαστοί, ρίζες κ.τ.λ.) αν ενσωματωθούν στο έδαφος από την μια εμπλουτίζουν το έδαφος με θρεπτικά στοιχεία και από την άλλη αυξάνουν την περιεκτικότητα του εδάφους σε οργανική ουσία με τις βελτιώσεις που παραπάνω για την κοπριά εκθέσαμε.

Φυτά κτηνοτροφικά (όπως ο βίκος, το λαθούρι κ.τ.λ.) αποτελούν τις πιο καλές λύσεις χλωρής λίπανσης με καλύτερα αποτελέσματα την ενσωμάτωσή τους ενώ είναι ακόμα χλωρά (πριν να σποριάσουν).

ΛΙΠΑΝΣΗ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ

Τα στοιχεία που κατ' αρχάς πρέπει να λάβουμε υπόψη είναι:

1. Το μέγεθος των δέντρων
2. Το Διαθέσιμο Νερό
3. Παραγωγική Κατάσταση-Κλάδεμα
4. Είδος του εδάφους
5. Αποστάσεις Φύτευσης Δέντρων

Αναλυτικά

Το μέγεθος των δέντρων: Τα μεγαλύτερα δέντρα (όχι απαραίτητα σε ηλικία) έχουν μεγαλύτερες ανάγκες σε λίπασμα από τα μικρότερα.

Το Διαθέσιμο Νερό: Τα ποτιστικά έχουν την δυνατότητα να αξιοποιήσουν μεγαλύτερες ποσότητες λιπάσματος από τα ξερικά. Στην περίπτωση των μη αρδευόμενων το ποσό της χορηγούμενης λίπανσης ποικίλει ανάλογα με το ύψος βροχής. Για βροχοπτώσεις κάτω των 400 χιλιοστά ανά έτος το δέντρο δεν μπορεί να αξιοποιήσει ποσότητα Άζωτου ("N") πάνω από τα 400 γραμμάρια ή 4 κιλά στο στρέμμα. Αν το ύψος της βροχής είναι μεταξύ 400 χιλιοστά και 700 χιλιοστά, η ποσότητα Άζωτου κυμαίνεται από 600-950 γραμμάρια ανά δέντρο ή 6-9,5 κιλά ανά στρέμμα. Τέλος για ύψος βροχής μεγαλύτερο των 700 χιλιοστά τα δέντρα μπορούν να αξιοποιήσουν έως 1500 γραμμάρια. Άζωτου ή 15 κιλά ανά στρέμμα.

Η παραπάνω αναφορά γίνεται για χονδρολιές (10 δέντρα το στρέμμα).

Παραγωγική Κατάσταση -Κλάδεμα: Στην ελιά είναι γνωστό το φαινόμενο της παρενιαυτοφορείας, δηλαδή της καρποφορίας χρονιά παρά χρονιά. Την έντονη καρποφορία ακολουθεί συνήθως αυστηρό κλάδεμα. Οι ανάγκες την χρονιά αυτή μικρότερες και το βάρος δίδεται κυρίως προς το Άζωτο σε σχέση με τα άλλα λιπαντικά στοιχεία.

Είδος του εδάφους: Ανάλογα αν το έδαφος είναι όξινο (κοκκινόχωμα) ή βασικό (άσπρουγας) επιλέγουμε του τύπο του άζωτούχου λιπάσματος που ενδεχόμενα να χρησιμοποιήσουμε: Στα "κοκκινόχωματα", Ασβεστούχα Νιτρική Αμμωνία, στον "Άσπρουγα", Θεϊκή Αμμωνία.

Στην επαρχία μας κυριαρχούν οι "ερυθρές γαίες" και η κατάλληλη συνήθως μορφή Άζωτου είναι η Ασβεστούχα.

Αποστάσεις Φύτευσης Δέντρων: Όσο πιο πυκνά είναι φυτεμένα τα δέντρα τόσο πρέπει να μειώνε-

ται η ποσότητα του χορηγούμενου λιπάσματος. Ας δούμε 2 περιπτώσεις ψιλολιάς που ποτίζεται (Ανάγκες σε Άζωτο 15 κιλά ανά στρέμμα.)

1^η. Αποστάσεις φύτευσης 5X5 άρα 40 δέντρα ανά στρέμμα χρειάζονται 15 κιλά ανά 40=375 γραμμάρια ανά δέντρο.

2^η. Αποστάσεις φύτευσης 8X8 άρα 16 δέντρα ανά στρ. χρειάζονται 15 κιλά /16=940 γραμμάρια ανά δέντρο.

Παράδειγμα Λίπανσης: Στην επαρχία μας το ύψος βροχής κυμαίνεται μεταξύ 400 χιλιοστά και 800 ανά έτος. Γενικά θα μπορούσαμε να δώσουμε τις παρακάτω ανάγκες σε λιπαντικά στοιχεία της ελιάς.

Χονδρολιές (10 δένδρα ανά στρέμμα):

Άζωτο "N"=800-1500 γρ.

Φώσφορο "P"=200-350 γρ.

Κάλι "K"=400-800 γρ.

Ψιλολιές (20 δένδρα ανά στρέμμα.):

Άζωτο "N"=400-700 γρ.

Φώσφορο "P"=100-200 γρ.

Κάλι "K"=200-400 γρ.

Αναλογία Στοιχείων N:P:K= 4 : 1 : 2

Οι παραπάνω λιπάνσεις επιτυγχάνονται:

Για κάθε χονδρολιά με : 1-1,5 κιλά λίπασμα «0-20-0» και 1-1,5 κιλά Θεϊκό Κάλι τον Δεκέμβρη, και 3,5-5,5 κιλά Ασβεστούχα τον Φλεβάρη

Για κάθε ψιλολιά με : ή 1 κιλό λίπασμα «0-20-0» και μισό-1 κιλό Θεϊκό Κάλι τον Δεκέμβρη και 1,5-2,5 κιλά Ασβεστούχα τον Φλεβάρη.

ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ ΙΧΝΟΣΤΟΙΧΕΙΩΝ:

Συχνές είναι οι περιπτώσεις τροφολοπενιών Βορίου και Ασβεστίου στην επαρχία μας. Αν παρά την καλή λίπανση και τα επίπεδα διαθέσιμου νερού δεν έχετε καλά αποτελέσματα στην εμφάνιση και την παραγωγή των δέντρων σας καλό είναι να συμβουλευέστε γεωπόνο και να κάνετε ανάλυση εδάφους είναι πολύ πιθανό οι τροφολοπενίες που αναφέρουμε παραπάνω να είναι υπεύθυνες.

Διόρθωση της τροφολοπενίας του Α-σβεστίου γίνεται με προσθήκη (1 ΦΟ-ΡΑ) 200-1000 κιλά Ασβεστόσκονης ανά στρέμμα, νωρίς το φθινόπωρο και ακολούθως ενσωμάτωσης της σε βάθος.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΡΟΦΟΠΕΝΙΑΣ ΒΟΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΙΑ

Πολλά ελαιόδένδρα εμφανίζουν έντονα ή ηπιότερα συμπτώματα έλλειψης βορίου. Η τροφολοπενία Βορίου εκδηλώνεται ως:

- 1) Κακή Άνθηση
- 2) Καλή άνθηση αλλά κακό δέσιμο
- 3) Καρπόπτωση στα πρώτα στάδια
- 4) Ξεραμένα κλαδιά, βλαστοί έως και δένδρα

Διόρθωση της τροφολοπενίας του Βορίου

γίνεται με προσθήκη 330-500 γραμμάρια . **Βόρακα** ανά χονδρολιά ή 150-250 γραμμάρια . ανάλογα με την ηλικία μικρότερων δέντρων, τις αρχές του χειμώνα. Η επέμβαση γίνεται κάθε τέσσερα χρόνια. ΦΥΣΙΚΑ ΔΕΝ ΔΙΟΡΘΩΝΟΥΝ ΤΗΝ ΤΡΟΦΟΠΕΝΙΑ ΒΟΡΙΟΥ ΛΙΠΑΣΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΥΝ 0,5% ΒΟΡΙΟ δηλαδή δίδουν στο φυτό 5 γραμμάρια Βορίου με κάθε κιλό λιπάσματος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΒΟΡΙΟΥ

1. Δόση:

Χονδρολιές: 500 γραμμάρια ανά δένδρο

Ψιλολιές (μεγάλες): 200-250 γραμμάρια .

Ψιλολιές (μικρές): 10 γραμμάρια για κάθε έτος ηλικίας του δένδρου

2. Εποχή: Νοέμβρης

3. Τρόπος εφαρμογής: Απαραιτήτως χώσιμο στο έδαφος

ΛΙΠΑΣΜΑΤΑ ΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΖΟΝΤΑΙ ΝΟΕΜΒΡΗ-ΔΕΚΕΜΒΡΗ

ΣΤΙΣ ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ:

- 1) **Θεϊκό Κάλι (προσοχή ΟΧΙ Νιτρικό Κάλι *)**
- 2) **Απλό (0-20-0)**
- 3) **Ιχνοστοιχεία: Σίδηρος (Καραμπογιά)**
- 4) **Μαγνήσιο (Κιζερίτης)**
- 5) **Βόρακας**

Όλα τα παραπάνω λιπάσματα είναι δυσδιάλυτα, κινούνται με μικροταχύτητα στο έδαφος και γι' αυτό πρέπει να χώνονται στο έδαφος αν θέλουμε να αξιοποιηθούν από τα δένδρα μας.

* ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ η χρήση Νιτρικών λιπασμάτων αυτή την εποχή γιατί αφενός δεν αξιοποιούνται από τα δένδρα, αφετέρου μολύνουν τα υπόγεια νερά.

Πρόσωπα και Γεγονότα

ΤΙΤΟΣ ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ

23 Δεκεμβρίου 1999

140 χρόνια από τη γέννησή του στο Χωριό μας
110 χρόνια από τη χειροτονία του σε Επίσκοπο Πέτρας

Ο μακαριστός Μητροπολίτης Κρήτης Τίτος Β' ο Ζωγραφίδης είναι το επιφανέστερο τέκνο του Χωριού μας στο 19ο και τον 20ό αιώνα. Πατέρας του ήταν ο παπά- Ζγουράφος που λεγόταν έτσι από την τέχνη του: αιογράφος = ζωγράφος = ζγουράφος. Το ακριβές όνομά του ήταν ιερέυς Γεώργιος Ρουσάκης κι έκαμε τρία παιδιά: το Γιάννη, που αργότερα δημιούργησε μεγάλη οικογένεια με εννιά παιδιά και είχε την προσωνυμία "Καδής" δηλαδή δικαστής, τη Μαρία σύζυγο του "Μανιού" Εμμανουήλ Ν. Μανιουδάκη – δημάρχου του τότε Δήμου Επισκοπής με τα 24 χωριά - που έκαμαν οχτώ παιδιά, και το Λεωνίδα, που ακολούθησε το μοναχισμό, μετονομάστηκε σε Τίτος και έγινε ο Δεσπότης Κρήτης Τίτος Β', δηλαδή δεύτερος, μετά τον Άγιο Απόστολο Τίτο, πρώτο επίσκοπο της Κρήτης. Το επώνυμο Ζωγραφίδης (= τέκνο ζωγράφου, κατά τη Κωνσταντινουπολίτικη ετυμολογία αντί της Κρητικής, οπότε θα λεγόταν Ζωγραφάκης) φέρουν τα τέκνα και οι απόγονοι του παπά-Ζγουράφου, και πιθανότατα το πρότεινε ο Λεωνίδας-Τίτος που είχε ανώτατη παιδεία.

Ο Δεσπότης γεννήθηκε την 23η Δεκεμβρίου 1859 στη Γαλίφα. Ως λαϊκός (παιδί) παρακολούθησε τα μαθήματα κατώτερων και ανώτερων σχολείων που λειτουργούσαν τότε στην Κρήτη. Το 1878 έγινε μοναχός με το όνομα Τίτος στη γειτονική ιστορική Μονή Αγκαράθου, στις οποίες την αδελφότητα ανήκε σε όλη τη μετέπειτα ζωή του. Τότε χειροτονήθηκε διάκονος από τον τότε Μητροπολίτη Κρήτης Τιμόθεο Α' τον Καστρινογιαννάκη. Η Χριστιανική Δημογεροντία Ηρακλείου έστειλε το 1879 ως υπότροφο τον Τίτο Ζωγραφίδη στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Αποφοίτησε το 1885 με βαθμό "παμψηφεί άριστα" και γύρισε στην Κρήτη και ανέλαβε Σχολάρχης της Ελληνικής Σχολής στο Χριστό (Επισκοπής) Πεδιάδος. Σ' αυτήν εδίδαξε τέσσερα χρόνια μέχρι το 1889. Τότε η Ιερά Επαρχιακή Σύνοδος της Εκκλησίας Κρήτης τον εξέλε-

ξε επίσκοπο της Επισκοπής Πέτρας με έδρα τη Νεάπολη Μεραιμβέλλου. Χειροτονήθηκε επίσκοπος την 23 Δεκεμβρίου 1889, ημέρα που γινόταν ακριβώς 30 χρονών.

Την επισκοπή Πέτρας εποίμανε 33 χρόνια κατά τα οποία ανέπτυξε πλουσιώτατη πνευματική, κοινωνική και εθνική δράση με τις μεγάλες διοικητικές και θεολογικές του ικανότητες. Εμερίμησε να ιδρυθούν σχολεία και μαζί με το κήρυγμα του συνέβαλε να εξυψωθεί το πνευματικό επίπεδο των Χριστιανών της περιοχής του. Παράλληλα βοήθησε ενεργά στην απελευθέρωση της Κρήτης από τους Τούρκους συμμετέχοντας στην επανάσταση του 1896-1897 με συμβουλές, ιδέες, επαφές, συγκέντρωση εφοδίων, αλλά ακόμη και με τα όπλα που δεν εδίστασε να κρατά οδηγώντας σώμα επαναστατών στη μάχη κατά της Σπιναλόγκας. Μετά την ανακήρυξη της αυτονομίας της Κρήτης το 1898 συνέβαλε στην οργάνωση της Εκκλησίας της Νήσου με τη λύση του μητροπολιτικού ζητήματος και την σύνταξη καταστατικού χάρτη, αλλά και στους μετέπειτα εθνικούς αγώνες αποκατάστασης των υποδούλων Ελλήνων και ισχυροποίησης του ελληνικού κράτους. Το 1914-1915 ήταν μέλος της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για την Εκκλησιαστική Νομοθεσία με σπουδαία συνεισφορά. Το 1918 προτάθηκε να γίνει Μητροπολίτης Αθηνών και Πάσης Ελλάδος, ενώ την περίοδο 1917-1920 ήταν τοποτηρητής της Μητροπόλεως Κρήτης. Αργότερα το 1922 η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον εξέλεξε Μητροπολίτη Κρήτης και Πρόεδρο της Ιεράς Επαρχιακής Συνόδου της Εκκλησίας Κρήτης. Η ενθρόνισή του, ως Τίτος Β', έγινε το Σάββατο 8 Οκτωβρίου 1922 και την επαύριον η πρώτη λειτουργία στην οποία χοροστάτησε ως Μητροπολίτης.

Από τα σπουδαιότερα γεγονότα της αρχιερατείας του ήταν η απόδοση στη λατρεία των ορθοδόξων χριστιανών του ιστορικού ναού του Αγίου Τίτου Ηρακλείου. Ο ναός αυτός είχε κτισθεί πρώτη φορά λίγο μετά το

961 μ.Χ. και ήταν η Μητρόπολη της Κρήτης μέχρι το 1669 που μπήκαν οι Τούρκοι στο Ηράκλειο και τον μετατρέψανε σε τζαμί, το λεγόμενο Βεζύρ Τζαμί. Το 1856 γκρεμίστηκε με το σεισμό και το 1869-1888 οι Τούρκοι χτίσανε νέο μεγαλόπρεπο κτίριο που εγκατέλειψαν το 1924 με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Τότε ο Κρήτης Τίτος ενέργησε δυναμικά και επέτυχε να ξαναγίνει χριστιανικός ναός και να ανακαινισθεί. Τα εγκαίνια ετέλεσε λαμπρότατα, μαζί με όλη την Κρητική Ιεραρχία την Κυριακή των Μυροφόρων 3 Μαΐου 1925.

Ο Κρήτης Τίτος ήταν μεγαλοπρεπής και επιβλητικός στην εμφάνιση. Συνδύαζε πολυμάθεια, ευρυμάθεια, θεολογική μόρφωση, φιλολογική κατάρτιση και μεγάλη ευγλωττία στοχεύοντας πάντα με θάρρος σε ό,τι ωφέλιμο πνευματικά, κοινωνικά, εθνικά για τον τόπο και το λαό του Θεού. Μαρτυρίες γι' αυτό είναι τα συγγράμματα του «Ηθικάι ομιλίας επί των ευαγγελικών περικοπών του όλου ενιαυτού» και «Ερμηνευτικάι Ομιλίας περί του ιερού Συμβόλου της αγίας ημών Πίστεως», τα επίκαιρα δημοσιεύματά του στον Τύπο καθώς και δημοσιευμένες γνώμες σύγχρονών του και μεταγενέστερων διακεκριμένων ανθρώπων και, τέλος, οι σπουδαιότατες επιστολές του προς σημαίνοντα πρόσωπα της εποχής. Αυτές οι τελευταίες δημοσιεύονται σταδιακά από ειδικούς της πρόσφατης εκκλησιαστικής και εθνικής ιστορίας διατρανώνοντας τον τεράστιο εθνικό και εκκλησιαστικό ρόλο που διεδραμάτισε ο Κρήτης Τίτος.

Το χωριό μας είχε πάντα την εύνοια και την προσοχή του άξιου τέκνου του. Ο Δεσπότης, αν και σαν επίσκοπος Πέτρας δεν είχε την τυπική ποιμαντική ευθύνη για την περιφέρειά μας, εν τούτοις ενίσχυσε με ποικίλα μέσα τον Επαναστατικό αγώνα το 1896-1897 στην επαρχία Πεδιάδος και ευρύτερα στην περιοχή Ηρακλείου και Μεραμπέλλου. Μόλις λειτούργησε το αυτόνομο κράτος της Κρήτης εφρόντισε την παιδεία στη Γαλίφα ώστε ιδρύθηκε δημόσιο Δημοτικό Σχολείο και διορίστηκε ο Δάσκαλος το 1899. Η δια των ενεργειών του εύνοια του Κρητικού Κράτους αποδείχτηκε για το χωριό μας με την κατασκευή της «Καμάρας» για τη συγκοινωνία προς Επισκοπή – Ηράκλειο και η ανοικοδόμηση του Σκολείου το 1903. Μερίμνησε ακόμη για την ανακαίνιση του Μιχαήλ Αρχαγγέλου. Οι μεγάλες Δεσποτικές εικόνες του Τέμπλου του Ναού αυτού καθώς και άλλες εικόνες σε άλλες εκκλησίες του χωριού είναι αφιερώματά του (1909). Εξ αιτίας του Τίτου το χωριό μας είχε πάντα Δάσκαλο και Παπά σε αντίθεση με την έλλειψη σε κοντινά χωριά.

Η Κρήτη, ως μέρος του ελληνικού έθνους, ως λαός και ως Εκκλησία, οφείλει πολλά στο σπουδαιότατο θρησκευτικό και εθνικό ηγέτορα μακαρι-

στό Μητροπολίτη Κρήτης Τίτο Β' τον – εκ Γαλίφας - Ζωγραφίδα.

Πηγές: Δημοσιεύσεις των συγγραφέων μητροπολίτου Ρεθύμνης Θεοδώρου Τζεδάκη(†1996), Νικολάου Ζευγαδάκη θεολόγου, Στεφάνου Ξανθουδίδη (†1927) αρχαιολόγου – φιλόλογου – συγγραφέα, Ηλία Βουτιερίδη (†1940) συγγραφέα, Ε. Πρωτοψάλτη, Διευθ. Γενικών Αρχείων του Κράτους, Θεοχάρη Δετοράκη καθηγητού Πανεπιστημίου Κρήτης και αρχιμανδρίτου Ανδρέα Νανάκη καθηγητού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Καθώς και **προφορικές μαρτυρίες** του Κωνσταντίνου Μανούσου Βιτσαζάκη(†1993) και άλλων. Στη συλλογή του υλικού βοήθησε ο Γεώργιος Ι. Παπαδάκης.

Νίκος Κ. Μανιουδάκης

Η συγκίνηση του επισκόπου Πέτρας Τίτου Ζωγραφίδα για την απελευθέρωση της Κρήτης από τον τουρκικό στρατό και τη διακυβέρνηση από τον Πρίγκηπα Γεώργιο (9 Δεκ. 1898) εκφράζεται με έντονη παραστατικότητα σε μιαν επιστολή του, ως εξής:

Εν Νεαπόλει 21 Ιανουαρίου 1899

«...σᾶς παρακαλῶ νά δεχθῆτε τὰς ἐγκαρδίοις εὐχαριστίας μου ἐπὶ τοῖς συγχαρητηρίοις, ἅτινα ἐκ πατριωτικῆς καρδίας μοὶ ἀπευθύνετε ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς φιλτάτης Πατρίδος. Ναί, ἡ χαρὰ μας εἶναι ἀνέκφραστος ἐπὶ τῷ αἰσίῳ τούτῳ καὶ ποθητῷ γεγονότι καὶ δικαίως. Μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τῆς Μητροῦς Ἑλλάδος, οὐδεὶς, μὴδ' ἐμοῦ τοῦ αἰσιοδοξωτάτου ἐξαιρουμένου, προσεδόκα τοιαύτην λύσιν ἱκανοποιούσαν τοὺς προαιωνίους πόθους τῶν Κρητῶν. Ἄλλὰ δόξα τῇ θεῖᾳ Προνοίᾳ καὶ αἰδίδιος εὐγνωμοσύνη εἰς τοὺς ἐργάτας τοῦ ἔθνικου τούτου ἔργου, ὧν τὴν πρώτην θέσιν, κατ' ἐμέ ταπεινὸν κριτὴν, κατέχει ὁ λατρευτός μοι Βασιλεὺς Γεώργιος ὅστις διὰ τῆς περινοίας του καὶ τὸ ἐλεύθερον ἔθνος διέσωσεν ἀπὸ τῶν συνεπειῶν τοῦ ἀτυχοῦς πολέμου καὶ τὴν Κρήτην ἐλευθέρωσε τοῦ βαρβαρικοῦ ζυγοῦ. Καὶ οὕτω δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ὀνομάσωμεν ἑαυτοὺς μετὰ τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἐλευθέρους.

Ἡ τύχησα νὰ παραστῶ κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ πολυφιλήτου ἡγεμόνος μας ὅποια δὲ συναισθήματα ἐγεννήθησαν ἐν ἐμοί, καὶ ὅποια χαρὰ καὶ ἱερά συγκίνησις μετὰ κατέλαβεν, εἶναι, ἀδύνατον νὰ σᾶς περιγράψω. Τὰ δάκρυά μου ἔρρεον ποταμηδόν, δὲν ἐδυνάμην νὰ ἀρθρώσω λέξιν. ...»

Ὁ Πέτρας Τίτος

του Χωριού μας τα Καλά

Ο Χοχλιός

Τα σαλιγκάρια (χοχλιοί) είναι ζώα ασπόνδυλα με κέλυφος που το χρησιμοποιούν για να προστατεύονται από τους εχθρούς τους και από τις καιρικές συνθήκες του περιβάλλοντος τους.

Το σαλιγκάρι, κατά την ευνοϊκή περίοδο του έτους, είναι ζώο πολυφάγο και μπορεί να απορροφήσει σε 24 ώρες τροφή σχεδόν ίση με το μισό του βάρους.

Μπορεί όμως αντίθετα ν' αντέξει χωρίς τροφή ένα ολόκληρο χρόνο. Το νερό που χρειάζεται το παίρνει με την τροφή ή μέσω του δέρματός του. Γι' αυτό οι έμποροι τα καταβρέχουν πριν τα πουλήσουν.

Τα σαλιγκάρια τρώνε επίσης τα λιπάσματα, και τα διάφορα φυτοφάρμακα που χρησιμοποιούνται στις καλλιέργειες, με συνέπεια τον αργό θάνατό τους. Αυτό αποτελεί την κυριότερη αιτία του αραιώματος του πληθυσμού των σαλιγκαριών στις καλλιεργούμενες εκτάσεις.

Η κίνηση του σαλιγκαριού είναι αργή και διευκολύνεται με την έκκριση σάλιου ώστε να μην τραυματίζεται το μαλακό σώμα του ζώου. Το σάλιο αυτό που αφήνει το σαλιγκάρι πίσω του βοηθάει τα φυτά να αντιμετωπίζουν τις διάφορες ασθένειες έχοντας έτσι σημαντικό ρόλο στην σωστή λειτουργία του οικοσυστήματος.

Το σαλιγκάρι είναι ζώο ανεπαρκώς ερμαφρόδιτο, που αυτό σημαίνει ότι γονιμοποιούνται αμοιβαία και γεννούν όλα. Το σαλιγκάρι μπορεί με ένα ζευγάρι να ωοτοκήσει πολλές φορές. Στην Κρήτη το ζευγάρι γίνεται το φθινόπωρο με τα πρωτοβρόχια. Ο χρόνος από το ζευγάρι μέχρι την ωοτοκία είναι περίπου 16-18 μέρες. Τα αυγά που γεννά κάθε φορά το σαλιγκάρι είναι περίπου 130. Η επώαση των αυγών διαρκεί περίπου 15 μέρες, αλλά η ξηρασία αυξάνει τη διάρκεια της εκκόλαψης. Σε ένα χρόνο το σαλιγκάρι είναι έτοιμο για αναπαραγωγή και είναι σε πλήρη ανάπτυξη το 2ο ή 3ο χρόνο.

Όταν η θερμοκρασία για μία βδομάδα είναι

στους 10-12 βαθμούς και αυξηθεί η υγρασία, το σαλιγκάρι σταματά να τρώει και φάχνει ένα προφυλαγμένο μέρος για να περάσει τα κρύα του χειμώνα. Ανοίγει μια τρύπα και εκεί μένει ακίνητο και νηστικό περίπου μια βδομάδα, αποβάλλοντας περιττώματα. Όταν καθαρίσει ο οργανισμός από τα υπολείμματα της τροφής, γυρίζει ανάποδα με το άνοιγμα του κελύφους προς τα πάνω και με ελαφρά κλίση, για να διευκολύνεται η απομάκρυνση του νερού. Μετά εκκρίνει μια ουσία πλούσια σε ασβέστιο, η οποία όταν έρθει σε επαφή με τον αέρα στερεοποιείται και σχηματίζεται το επίφραγμα. Για λόγους ασφαλείας, το σαλιγκάρι κατασκευάζει εσωτερικά δεύτερο επίφραγμα, πιο λεπτό, μετά και ένα τρίτο. Μεταξύ των επιφραγμάτων υπάρχει κενό 2-3 χιλ. το οποίο χρησιμεύει για θερμική μόνωση και για αποθήκευση αέρα. Κατά την διάρκεια της διάπαυσης, η κυκλοφορία και η αναπνευστική δραστηριότητα του σαλιγκαριού σχεδόν μηδενίζονται. Καταναλώνει τα αποθέματα του λίπους και χάνει βάρος. Για την αναπνοή χρησιμοποιεί τον αέρα του πρώτου θαλάμου, ο οποίος αρκεί για πολλές εβδομάδες. Όταν κοιντεύει να τελειώσει, τρώει το πρώτο επίφραγμα και αναπνέει τον καθαρό αέρα του επόμενου θαλάμου. Το δεύτερο επίφραγμα μένει άθικτο κατά την περίοδο του χειμώνα και χρησιμεύει ως ασφάλεια σε περίπτωση που χαλάσει το πρώτο.

Κατά το θέρους που ο καιρός είναι ξηρός και οι τροφές λιγοστεύουν, το σαλιγκάρι σταματά τη δραστηριότητα του και κλείνεται στο κέλυφός του. Δεν πρέπει να συγχέεται η απλή αυτή διάπαυση, με την υποχρεωτική νάρκη του χειμώνα.

Με τον ερχομό της Άνοιξης και όταν η θερμοκρασία είναι στους 12° C το σαλιγκάρι ξυπνά τελείως και με την πρώτη δροσούλα βγαίνει και τρώει ό,τι τρυφερό και φρέσκο συναντήσει στο δρόμο του.

Τα σαλιγκάρια ζουν 6-7 χρόνια. Αυτά που τρώγονται είναι ηλικίας 2-4 χρόνων. Τα μικρά και

τα γέρινα έχουν σάρια σκληρή. Τα σαλιγκάρια είναι μια υγιεινή, εύπεπτη, νόστιμη και θρεπτική τροφή. Οι πρωτεΐνες που περιέχουν, αποτελούνται από αμινοξέα που χρειάζεται ο ανθρώπινος οργανισμός και έχει δέκα φορές λιγότερα βακτηριδία σε σύγκριση με τα άλλα κρέατα.

Πολλές από τις θεραπευτικές ιδιότητες που αποδίδονται στα σαλιγκάρια έχουν επιβεβαιωθεί. Τα αμινοξέα που περιέχονται στις πρωτεΐνες, βοηθούν στην ανακατασκευή των κατεστραμμένων ιστών του πεπτικού συστήματος. Το ασβέστιο και ο σίδηρος βοηθούν στη θεραπεία της φυματίωσης και του ραχιτισμού. Τα οξέα συντελούν στη μείωση της χοληστερίνης. Το μειωμένο λίπος περιορίζει τις παθήσεις του συκωτιού, την αρτηριοσκλήρωση και την παχυσαρκία. Σε ορισμένα χωριά γίνεται και σήμερα «κούρα σαλιγκαριών»: Μια φορά το χρόνο, κάθε πρωί για μία βδομάδα, καταπίνουν το σώμα ενός ζωντανού σαλιγκαριού. Η κούρα αυτή γίνεται για την πρόληψη και τη θεραπεία του έλκιου στομάχου.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα σαλιγκάρια αποτελούν βαρόμετρο φυσικής ισορροπίας και απειλούνται από την επέμβαση του ανθρώπου στο φυσικό τους περιβάλλον. Ειδικότερα στην περιοχή της Γαλιφας όπου τα σαλιγκάρια έχουν ιδανικές εδαφολογικές και κλιματολογικές συνθήκες, για να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν και μάλιστα είναι και πολύ καλής ποιότητας λόγω και των αρωματικών φυτών με τα οποία συνυπάρχουν, όπως είναι ο θύμος, η φασκομηλιά και άλλα. Γι' αυτό λοιπόν πρέπει να τα προστατεύουμε γιατί ο πληθυσμός τους μειώνεται χρόνο με το χρόνο. Μερικές απλές ενέργειες που μπορούμε να κάνουμε όλοι μας είναι:

1) Να μην χρησιμοποιούμε άσκοπα λιπάσματα, ζιζανιοκτόνα και φυτοφάρμακα που έτσι κι' αλλιώς είναι βλαβερά και στον ίδιο τον άνθρωπο.

2) Να μην γίνεται περισυλλογή την εποχή που τα σαλιγκάρια γονιμοποιούνται και γεννούν τα αυγά τους.

3) Να μην μαζεύονται με εντατικούς ρυθμούς στην ίδια περιοχή, και να μαζεύονται μόνο τα ενήλικα και εμπορεύσιμα σαλιγκάρια.

4) Να μην επεμβαίνουμε άσκοπα στο περιβάλλον τους βάζοντας φωτιά, αναποδογυρίζοντας πέτρες που αποτελούν καταφύγιο τους κ.τ.λ.

Πώς ψήνουμε ...

Χοχλιδόπιτα

ΥΛΙΚΑ

Μισό κιλό χοχλιοί ζωντανοί βγαρμένοι από τα καβούκια (πλυμένοι)

αλεύρι

κολοκύθια κομμένα φέτες

πατάτες κομμένες φέτες

ντομάτα

αλάτι - πιπέρι

ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΣΤΟ ΥΨΙΘΡΟ

Βρίσκουμε δυο πλάκες (σιτερόπετρα) που να έχουν μέγεθος όσο ένα μικρό τεφρί και το στένομε σε σχήμα Α και άφρομε φωτιά από κάτω μέχρι να πυρώσουνε. Βάνομε την πιο παχειά πλάκα απάνω στα κάρβουνα με την πιο ντρέτη πλευρά προς τα πάνω. Ρίχνομε στην πλάκα αλεύρι περίπου μισό πόντο κι από πάνω φέτες πατάτες όσες πάρει με τ' αλάτι που θέλομε. Από πάνω κολοκύθια μια στρώση και τέλος τσοι χοχλιούς με αλατοπίπερο. Ρίχνομε αλεύρι ως μισό πόντο περίπου και πάνω στ' αλεύρι τοποθετούμε σιγά - σιγά τη δεύτερη πλάκα προσεχτικά να μη φύγουνε τα υλικά. (για ευκολία πριν να βάλωμε τα υλικά κάνομε στην κάτω πλάκα ένα κύκλο με μικρά πετραδάκια ώστε να συγκρατούνε τα υλικά όταν μπει η από πάνω πλάκα). Η πίτα είναι ψημένη άμα σταματήσει το τοπιτίρισμα τω χοχλιώ.

Χόντρο με τσοί χοχλιούς

ΥΛΙΚΑ

1 πιάτο χοχλιοί με τα καβούκια καθαρισμένοι

1 φλυτζάνα χόντρο (στάρι χοντροαλεσμένο)

1 φλυτζάνα λάδι

2 ντομάτες τριμένες

2 κολοκύθια φιλοκομμένα

1 κρομμύδι μέτριο

αλάτι - πιπέρι

ΕΚΤΕΛΕΣΗ

Τσιγαρίζομε αλατισμένους τσοί χοχλιούς στο καντό λάδι και τσοι βγάνομε μεσοψημένους. Στο λάδι που 'πομένει ρίχνομε το κρομμύδι, την ντομάτα και το κολοκύθι μαζί. Άμα ψηθούν βάνομε 4 φλυτζάνες νερό κι όταν βράσει ρίχνομε το χόντρο. Όταν ψηθεί ο χόντρος ρίχνομε τσοι χοχλιούς και αφήνομε να πάρει μια βράση.

Σταύρος Ι. Παπαδάκης

Ας αφήσουμε αυτό το γευστικό δώρο του Θεού να το γευτούν και τα παιδιά μας.

Αλέξης Ι. Παπαδάκης

Ανέκδοτα

Η Ρεβέκκα ετοιμάζεται να πάει στο θέατρο. Ρωτάει την μητέρα της:

- Μαμά να φορέσω τα γάντια ή να πλύνω τα χέρια μου;

J J J

Ο Τοτός βρίσκεται με τους γονείς του στη Βενετία. Στο Κανάλε Γκράντε βλέπουν μια επιβλητική νεκρική πομπή πάνω σε γόνδολες.

- Φαίνεται πως ο μακαρίτης θα ήταν πολύ πλούσιος – λέει η μητέρα του. Κοίταξε γόνδολες!
- Δεν μου λες μαμά – ρωτάει ο Τοτός – όταν ο μακαρίτης είναι ο φτωχός τι γίνεται; Οι συγγενείς ακολουθούν κολυμπώντας;

J J J

Σε μια έκθεση ζωγραφικής κάποιος κοιτάζει ένα πίνακα:

- Τι παριστάνει αυτός; ρωτάει τον ζωγράφο.
- Γελάδες σε λιβάδι, του λέει ο ζωγράφος.
- Μα δεν βλέπω καθόλου χόρτα.
- Τα έφαγαν οι γελάδες.
- Μα δεν βλέπω ούτε γελάδες.
- Μα τι θέλετε να κάνουν; Αφού έφαγαν το χορτάρι, έφυγαν!

J J J

- Πως μπορείς να καταλάβεις αν μια κότα είναι μεγάλη ή μικρή;
- Από τα δόντια.
- Ποια δόντια; Έχουν οι κότες δόντια;
- Οι κότες δεν έχουν, έχω όμως εγώ.

J J J

Ένας Σκωτσέζος πνίγεται στο ποτάμι και κάποιος περαστικός του απλώνει το χέρι και του λέει:

- Δώστε μου το χέρι σας.
- Ο Σκωτσέζος όμως τραβάει απότομα το χέρι του κι αρχίζει να βυθίζεται. Σε μια στιγμή μια ιδέα αστράφτει στο μυαλό του περαστικού.
- Γρήγορα! Πάρτε το χέρι μου!
- Διορθώνει κι ο Σκωτσέζος σώθηκε.

J J J

Ο σύζυγος γυρίζοντας από τη δουλειά του βρiscει τη γυναίκα του να κλαίει.

- Αγάπη μου, της λέει πες μου τι σου έκαναν και 'γω θα τους σκοτώσω...

Συμβουλές για εργαζόμενους γονείς από τα ίδια τα παιδιά

Οκτώ ζωτικής σημασίας θέματα, που τα παιδιά σας θα ήθελαν να ξέρετε:

1. Συζητάτε για τη δουλειά σας
2. Μη το παρακάνετε στη δουλειά
3. Μη γυρίζετε σπίτι με νεύρα
4. Μη βγαίνετε έξω πολύ συχνά
5. Προσέξτε τι σας λέει το παιδί σας, για τη δική του συναισθηματική ασφάλεια.
6. Μην ασκείτε άδικη κριτική που πληγώνει την αξιοπρέπειά του.
7. Αρχίστε σωστά τη μέρα σας. Αφιερώστε λίγη ώρα για το παιδί
8. Φροντίστε το σπίτι σας να είναι ασφαλές ώστε να νιώθει άνετα ένα παιδί όταν μένει μόνο του.

Επιμέλεια Μαρία Ψοφογιαννάκη-Λουράκη

- Μπράβο, γλυκέ μου, πήγαινε τότε στην κουζίνα να αποτελειώσεις, το καθάρισμα των κρεμμυδιών.

J J J

Κάποιος κύριος μπαίνει σ' ένα φαρμακείο -Εσύ δεν είσαι – λέει στον υπάλληλο – που πριν από λίγο έδωσες στην γυναίκα μου ένα σωληνάριο ισχυρή κόλλα, αντί για οδοντόκρεμα;

-Ξέρετε κύριε τα κουτιά μοιάζουν και ...

-Μην ανησυχείς παιδί μου. Εγώ ήρθα να σ' ευχαριστήσω για το δώρο που μου 'κανες.

Επιμέλεια Μαρία Ψοφογιαννάκη-Λουράκη

από τη σοφία των ανθρώπων

Παραμοιές

Το κοπέλι θέλει κύρη και τ' αμπέλι νοι-
κοκύρη.

Τον όφι θωρείς και το συρμό γυρεύεις;

Το καλό παπούτσι κάνει και καλό χαρ-
κούτσι.

Όσο είσαι, φίλε, φαίνου και λιγάκι παρα-
κάτω.

Ο χρόνος είναι φάρμακο κάθε πληγής
και 'γιαίνει.

Μαθημένο 'ν' τ' αρνί να κουρεύεται και
ζει.

Συλλογή-Επιμέλεια Νίκος Κ. Μανιουδάκης

Γνωμικά

Ü Όταν κοιτάς το ξένο κρέας, οι σκύ-
λοι τρώνε το δικό σου.

Ü Άμα το πηγάδι ξεραθεί όλοι θυμού-
νται το νερό του.

Ü Η υπομονή κατορθώνει πιο πολλά
απ' τη δύναμη

Ü Η περιέργεια είναι τόσο ενοχλητι-
κή, όσο και ο βήχας.

Ü Το γρήγορο και το καλό ποτέ μαζί
δεν πάνε

Ü Δεν φτάνει να αγαπάς την ειρήνη
μα και να αγωνίζεσαι για την
ειρήνη

Ü Το κακό πολλές φορές θριαμβεύει
ποτέ όμως δεν νικά

Επιμέλεια Μαρία Ψοφογιαννάκη-Λουράκη

Σοφά Λόγια

Τα νιάτα είναι απόκτημα της ώριμης ηλικίας.

Ζαν Κοκτώ

Ευτυχισμένος εκείνος που μπορεί να λέει κάθε
βράδυ «έζησα».

Οράτιος

Κάθε παιδί που γεννιέται, μας φέρνει το μήνυμα
πως ο Θεός δεν έχει απογοητευθεί από
τον άνθρωπο.

Ταγκόρ

Ένα ολοκάθαρο γάντι μπορεί να σκεπάσει ένα
ακάθαρο χέρι, όμως δεν μπορεί να το
καθαρίσει ποτέ.

Τολστόϊ

Ο Σκλάβος δεν ρωτάει αν η αλυσίδα του είναι
από σίδηρο ή από χρυσάφι.

Καρπούρογλου

Εφ' όσον κάποιος ζητά τη σοφία είναι σοφός.
Αφότου νομίζει ότι τη βρήκε γίνεται μω-
ρός.

Έντισον

Ευτυχία είναι να ξέρεις τα όρια της και να προ-
σαρμόζεσαι σ' αυτά.

Ρομέν Ρολάν

Η κολακεία είναι νόμισμα που κάνει φτωχό αυ-
τόν που το έχει.

Ανατόλ Φρανς

Αν θέλεις να αγαπηθείς, αγάπησε.

Σενέκας

Υπάρχει ένα πανάρχαιο θέατρο στην ψυχή του
κάθε ανθρώπου που εκεί παίζεται μια
τραγωδία: «Η τραγωδία της ζωής του αν-
θρώπου».

Καζαντζάκης

Περπατούσα ξυπόλητος και γκρίνιαζα. Όσπου
είδα κάποιον χωρίς πόδια.

Καζαντζάκης

Επιμέλεια Μαρία Ψοφογιαννάκη-Λουράκη

Σειρά

Περιοδική έκδοση του
Πολιτιστικού Συλλόγου Γαλίας
+ ΓΑΛΙΑ ΠΕΔΙΑΔΟΣ +
ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΚ. 70008 ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΠΕΔΙΑΔΟΣ
(081 – 771715 (

Εκδίδεται ανά δίμηνο από το Διοικητικό Συμβούλιο. Το τεύχος αυτό επιμελήθηκαν ο Αλέξης Ιω. Παπαδάκης και ο Νίκος Κ. Μανιουδάκης.

Το περιοδικό δέχεται, από οποιονδήποτε, για δημοσίευση πάσης φύσεως κείμενα πρωτότυπα ή από επώνυμες πηγές, με περιεχόμενο που βρίσκεται στα πλαίσια των σκοπών του Συλλόγου, αρκεί να έχουν ψυχαγωγικό, ιστορικό, λαογραφικό, κοινωνικό, οικονομικό, θρησκευτικό ή γενικό ενδιαφέρον. Επίσης το περιοδικό δέχεται και ανακοινώσεις. Δέχεται επίσης διαφημιστικές καταχωρήσεις κατόπιν συμφωνίας.

Ε ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Το περιοδικό διανέμεται δωρεάν στα μέλη του Συλλόγου. Αποστέλλεται και ταχυδρομικά σε μέλη ή μη έναντι ετήσιας συνδρομής 2000 δρχ. (για ταχυδρομικά τέλη). Δεκτές και προαιρετικές φιλικές συνδρομές. Τη διαχείριση έχει το Δ.Σ.

Ε Για συνεννοήσεις απευθύνεστε στον Αλέξη Ι. Παπαδάκη, τηλ. 081-771715, 081-225840.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τεύχος 1^ο

Δεκέμβρης 1999 – Γενάρης 2000

- 1 **Κάλαντα Κρήτης των Χριστουγέννων και της Αρχιχρονιάς**
- 2 **Τα Νέα του Συλλόγου: Η Αίθουσα του Συλλόγου Λειτουργεί, Πρωτοχρονιάτικη Εορτή, Μελλοντικά Σχέδια του Συλλόγου, Το Ημερολόγιο του Συλλόγου για το 2000, Ανασύνθεση του ΔΣ του Συλλόγου**
- 3 **Γιατί εορτές;** Από το μήνυμα του Πάναρχιερωτάτου Οικουμενικού Πατριάρχου κκ Βαρθολομαίου για τα Χριστούγεννα 1999
- 4 **Φύση και Περιβάλλον : Η Ελληνική Φύση,** Γεώργιος Μαρκόπουλος – Φιλολόγος
- 5 **Από την Παράδοσή μας: Οργανοπαίχτες και Τραγουδιστές στο Χωριό μας,** Γεώργιος Ιωάν. Παπαδάκης
- 5 **Από την Παράδοσή μας: Τ' Αί Γιωργιού του Μεθυστή** Σταύρος Ι. Παπαδάκης
- 6 **Αγροτικά Θέματα : Τα Λιπάσματα και η Λίπανση της Ελιάς** Γεώργιος Γεωργουλάκης, γεωπόνος
- 10 **Πρόσωπα και Γεγονότα: ΤΙΤΟΣ ΖΗΓΡΑΦΙΔΗΣ: 23 Δεκεμβρίου 1999. 140 χρόνια από τη γέννησή του στο Χωριό μας, 110 χρόνια από τη χειροτονία του σε Επίσκοπο Πέτρας ,** Νίκος Κ. Μανιουδάκης
- 12 **του Χωριού μας τα Καλά: Ο Κοχλιός,** Αλέξης Ι. Παπαδάκης
- 13 **Πώς ψήνομε ... : Κοχλιόπιτα, Κόντρο με τσοί χοχλιούς,** Σταύρος Ι. Παπαδάκης
- 14 **Ανέκδοτα,** επιμέλ. Μαρία Ψοφογιαννάκη-Λουράκη
- 14 **Συμβουλές για εργαζόμενους γονείς από τα ίδια τα παιδιά,** επιμέλεια Μαρία Ψοφογιαννάκη-Λουράκη
- 15 **από τη σοφία των ανθρώπων: παραμοιές,** συλλογή Νίκος Κ. Μανιουδάκης, **γνωμικά,** επιμέλ. Μαρία Ψοφογιαννάκη-Λουράκη, **σοφά λόγια,** επιμέλ. Μαρία Ψοφογιαννάκη-Λουράκη